

Legene i Hamsuns romaner

Hamsun skrev ikke mye om legene, og det han skrev ga ikke et lystig bilde av vår profesjon. Legene blir karakterisert som strebere, pengegriske og slette diagnostikere.

Hamsun er kjent over hele verden. I Norge har hans tyskvennlighet vært vanskelig å forstå. Rettssaken mot ham etter freden i 1945 vakte stor oppmerksomhet. Legene, særlig psykiaterne, har lagt ned mye arbeid for å finne ut av hans personlighet.

Hamsuns oppvekst var preget av savn og nød. Foreldrene slet med å holde sulten fra døren. Han ble tidlig sendt vekk fra hjemmet for å hjelpe en onkel med kontorarbeid. Hamsun mislikte all utdanning og var selv en autodidakt. De prominente i lokalsamfunnet – advokatene, prestene og apotekerne – ble i romanene utsatt for en sviende ironi. Og legene kom altså heller

dårlig ut (1). I det som følger vil disse legeskildringene presenteres. Jeg har ikke gjort noe forsøk på å fortolke materialet, men har lagt vekt på å utlegge de stedene i forfatterskapet der legeskikkelser forekommer.

Et halvferdig portrett

I mange av Hamsuns verker er legene bare sporadisk nevnt. Det er enkle uttalelser og funksjoner det dreier seg om (*Victoria* (1898), *Sværmere* (1904), *Markens grøde* (1917), *Landstrykere* (1927)). *I Pan* (1894) er legen kortskjegget og har det ærefulle verv å passe på vinflaskene til kaksen Mack. Legen halter og kler seg i lyse klær som damene. I *Stridende liv* (1905) stikker legen for en kort tid av med kona til forsikringsagenten. I *Rosa* (1908) blir Mack sengeliggende etter at badekaret hans forsvant. Doktoren ordinerer et medikament morgen og kveld, uten virkning. Først da badekaret kommer på plass igjen og Mack blir badet og gnidd av kvinnene sine, friskner han til.

Hva har vi doktor for? Doktor og dråper hjelper ikke.

I *Ringen sluttet* (1936) hører vi om styrmannen som sverger til frisk luft og konjakk mot et halsonde, mens legene faktisk forstår at pasienten har en alvorlig kreftlidelse. I *Konerne ved vandposten* (1920) har kystbyen en lege som møter opp hver gang rutebåten legger til kai. Legen prøver å konkurrere med stedets konsul. Konsulens datter får en diamantring, men doktorfruen vil ikke kunne smykke seg med en slik gave fra sin mann. Hun makter heller ikke å gå ut sin graviditet. Konsulen derimot er en stor kvinnebedårer og hans bedrifter bærer frukter; hans brune øyne «går igjen» på mange barn i byen. Legen vil lage et vitenskapelig arbeid om disse småbarna med brune øyne, hvorpå sønnen til konsulen beskylder legen for å være en bakvasker. Symptomatisk både for legens stormannsgalskap og udugelighet er utfallet av hans ønske om å portretteres; bildet blir bare halvferdig, som han selv.

Snusfornuft og udugelighet

I noen romaner er legen nevnt ved navn. En distriktslege nordpå, Karsten Tennesen Lund, har pretensjoner om å være blant de fine i samfunnet (*August* (1930)). Etter å ha giftet seg med hushjelpen sin flytter han til et nytt sted. Her kommer han i klammeri med stedets trollkvinne som er blitt oppsøkt av legefruen. Trollkvinnen stikker fingeren inn i legens øye og han må reise til Bodø for å bli operert. I sin reduserte tilstand med glassøye får legen et nytt blikk for seg og hustruen og ekteskapet blir reddet (*Men livet lever* (1933)).

Den snusfornuftige doktor Stenersen i romanen *Mysterier* (1892) er bare praktiserende lege i den lille kystbyen (i motsetning til distriktslegen, embetsmannen). Han er gift med en mørk og sykkelig dame og sammen bor de i et uordentlig hus. Doktoren er kranglevoren og en dårlig fagmann. I tillegg er han en depressiv misantrop, som på en fyllefest uttaler: «Vi skulle drepe oss alle!» Hovedpersonen i boken, Nagel, har et glass med cyanid, og i stedet for å ta ansvar lar legen ham beholde giften. Nagel forteller en historie om et menneske som har begått selvmord. Stenersen bagatelliserer dette, og forstår ikke at Nagel er i ferd med å gjøre det selv; han hopper senere i sjøen og drukner seg.

Distriktslege Ole Riis i *Børn av tiden* 1913 skulle hjelpe fruen til stedets godseier med å nedkomme. En dag slår han seg rett

Knut Hamsun spaserer på Karl Johans gate, 1936. Foto NTB/Scanpix

Mysterier er en av romanene hvor Hamsun bruker legeskikkelsen i sin fortelling. Tor-Arne Moen: Mysterier, 1992. Foto Rune Stoltz Bertinussen/SCANPIX

og slett til på godset etter å ha blitt hentet til et nattlig oppdrag. Dette vekker mishag hos godseieren, som bemerker at sorenskriveren, doktoren og bispem «solet seg i sin egen intethet».

Mer sympatisk skildret er ikke hans etterfølger nordpå, doktor Muus. Han er liten og rar, har store deformerte ører og fattig skjeggvekst. Muus lar seg aldri imponere av noe og skaper kontinuerlig mishag omkring seg. Godseieren liker ham ikke, tilkalte ham ikke da han ble syk og avviste ham bryskt da han allikevel møtte opp. I den følgende roman, *Segelfoss by* (1915), blir distriktslege Muus beskrevet som en mann uten videre evner og kjølig av vesen. Hans utseende blir nå karakterisert som «degenerert» – og fortelleren spør om han var en rest av en bytting som hadde forvillet seg inn i slekten. Han frir til fabrikkierens datter, men når det viser seg at hun er halvt indianer, vil Muus kansellere det hele. Han er en viktigper som stiller hårfine diagnoser og som vil vise at han er vant med å ferdes i salonger. Hans mest brukte resept lyder på bromkalium, så pasientene skal falle til ro. Han «aper etter det moderne», lyder Hamsuns nådeløse beskrivelse.

Doktor Øien og sakfører Robertsen går i *Siste kapittel* (1923) sammen om å bygge et sanatorium på høyfjellet. Doktoren er en vims som gir dråper og medikamenter, selv om han vet at det ikke hjelper. Det er ingen verdighet eller myndighet i hans opptreden. Han er overfladisk overfor den brystsyke

pasient, og en tom pratmaker. Vinterstid faller legen ned i en råk og legger seg til å sove med de våte klærne på. Den etterfølgende lungebetennelsen blir fatal for doktor Øien. «Et barn med eksamen.» er fortellerens diagnose. Den neste legen på sanatoriet er en lang stake som byr en pasient med selvmordstanker på pjoletter; det er bedre enn å søke opp en gravplass. «Doktorene er aldri annet enn humbug.» er fortellerens endelige dom.

Hamsuns nådeløse skildring av sin egen erfaring med leger under rettsoppjøret i *Paa gjengrodde stier* (1949) er godt kjent og vil ikke bli gjentatt her. Konklusjonen «varig svekkede sjelsevner» (2) var som kjent tung å svelge for Hamsun.

Avslutning

I Hamsuns samlede produksjon har legene ikke spilt noen stor rolle (3). De legene vi får et omriss av, blir alle latterliggjort. Legene streber etter å sikre seg anseelse og et godt utkomme oppe i det nordlige Norge. De er snobber, hører ikke hjemme i lokalsamfunnene de bor i. De har liten innsikt i situasjonen til sine pasienter. Noen av dem er fulle av kroppslige skavanker og skildres som degenererte menn.

Tidlig i karrieren hadde Hamsun i et foredrag i 1890 (4) kritisert samtidens litteratur for å være avhengig av vitenskapen. Forfattere som Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson, representanter for den såkalte realistiske litteraturen, fikk gjen-

nomgå for at de gjorde litteraturen til speil for samtidens vitenskap. Mot denne objektive litteraturen setter Hamsun den subjektive diktning. Kanskje Hamsun i tråd med dette ønsket å gjøre legene til redskap for litteraturen. Han er heller ikke alene om å presentere leger på en ufordelaktig måte, verken i norsk litteratur (5) eller i verdenslitteraturen (6). Men hvis vi gir Hamsun rett i at litteraturen først og fremst skal gi gode leseropplevelser, så må vi finne oss i at legene brukes som skyteskive.

Carl Severin Albretsen

Kalkfjellet 13
1387 Asker

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

Litteratur

1. Hamsun K. Samlede verker. Bd. 1–15. Oslo: Gyldendal, 1954–56.
2. Langfeldt G, Ødegård Ø. Den rettspsykiatriske erklæring om Knut Hamsun. Oslo: Gyldendal, 1978.
3. Rasmussen E. Legen i norsk litteratur. Tidsskr Nor Lægeforen 1961; 81: 701–5.
4. Hamsun K. Fra det ubevidste sjæleliv. Samtiden 1890; 1: 325–34.
5. Nørstebø E. De folk i Maanen Maanen og intet andet se. Tidsskr Nor Lægeforen 1995; 115: 3778–83.
6. Böttiger LE. Diktade doktorer. Stockholm: Läkartidningen, 2000.

Manuskriptet ble mottatt 27.5. 2009 og godkjent 22.10. 2009. Medisinsk redaktør Anne Kveim Lie